

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1944-04-18, iš Štuthofo - į Vilnių

Lager, d. 18 April 1944.

Prof. Dr. Balys Sruoga
Lager Stutthof b/Danzig
Block XI

Lager, d. 18 April 1944.

Vanduk, Varguolėle mano! Diesmal schreibe ich Dir etwas verspätet. Am 15-4 kam kein Brief von Dir. Dein letzter Brief war v. 27-III. Fast 4 Wochen gibt es von Dir keine Nachricht. Inzwischen kamen alle Päckchen, in Ordnung, inclusive Nr. 24 u. 27 (zurzeit fehlt noch Nr. 25 u. 26). Kam auch „Kūryba“ Nr. 2. Die Päckchen kommen, die Briefen – fehlen. Ich bin sehr besorgt dafür. Das Schuljahr ist a. 5-IV beendet, – wo bist Du? Was machst Du? Aus Deinen letzten Briefen geht es hervor, was für Bemühungen hast Du wegen mich gehabt! Wie bin ich dankbar Dir! Vanduk, ich bin nicht wert so viel Mühe! Es scheint, und diesmal alle Deine Bemühungen ergebnislos geblieben sind. Nach solchen Erfahrungen ist es wirklich schwer an irgendwelche Worte zu glauben. Es ist traurig, aber sind wir hilflos. Vielleicht wäre es vernünftiger unseres Lebensplan so zu ordnen, dass Du ohne mich auskommen könntest. Nach allen Erfahrungen muss ich glauben, dass ich bis Kriegsende ein Häftling bleiben werde. Der Erkenntniss, dass ich in diesen grausamen Zeiten Dir nichts helfen kann, ist mir sehr schwer. Ich kann nur tiefer in mein Trauer versinken, – weiter nichts. Doch ist das Dir keine Hilfe. Was kann ich tun?! Du schickst mir immer so gute Sache, – ich weiss, wie viel Mühe hast Du alles das zu bekommen! Jede Sache sehe ich lange Zeit an, – ich verstehe gut die wortlose Sprache der Dinge! Haben sie mit Dalia noch irgendwelche Kleider? Vielleicht kannst Du meinen hellen Sommeranzug u. Mantel zurückbekommen – und machen aus ihnen etwas für sich oder Dalia? Aus meinem Anzug könnte sein ein guter Kostüm für sie! Oder nehmen sie mein gestreifter schwarzen Anzug u. machen etwas für sich. Nehmen sie alle meine Kleider – machen für sich, – sie sollen nicht lumpig aussehen! In vergangenen 13 Monate hast Du mir viele Sache zugeschickt. Mehr Sachen möchte ich hier nicht sammeln. Doch im Sommer es wäre mir sehr nützlich meine Windjacke. Vielleicht kannst Du sie mir zuschicken? Es wäre sehr gut. Noch möchte ich eine Krawatte haben (nicht von besten) u. 8-10 Steine für den Feuerzeug. Du könntest mir eine besondere Trost bringen, wenn könntest beschreiben, wie sieht der Frühling in unserem Vaterlande aus. Ich habe solche grenzenlose Sehnsucht u. solches unaussprechbares Heimatweh, dass jede Kleinigkeit aus Eurem Leben mir heilig ist! Wie ist die Sonne bei uns? Wie singen die Lerchen? Sind die Felder schon grün? Gibt es schon Blumen in der Wiesen? Was rauschen, was singen die Wälder? Wie wachsen die Rauten in unserem Gärtchen? Erzähle mir mehr über Eures Leben! Über mein Leben gibt es nichts zu berichten. Ich möchte so gern irgendwelche bessere Worte für Dich u. Dalia finden, – leider, meine Seele ist wie verschimmelt, – ausser Sehnsucht u. Heimatweh habe ich nichts. Ich fürchte sehr, ob Dalia wird mich verstehen? Vielleicht bin ich schon von dem Leben weit zurückgeblieben? Alle Kollegen im Vaterlande arbeiten, dichten, schreiben, gehen weiter, – und ich gehöre gänzlich der Vergangenheit. Ich möchte so gern beim Vater die Landwirtschaftsarbeiten leisten, – sogar in dieser Weise wäre ich nützlich. Doch, meine Arbeit, meine Kenntnisse, meine Begabungen, scheint es, sind überflüssig. Ich bin so einsam in der Menge! Je weiter – je einsamer. Doch die Glaube an bessere zukunft verliere ich nie. Diese Glaube verstärkt mich und gibt mir Mut. Küsse herzlich Dalelę – segne ihre Jugend! Vanduk, ich weiss, Du hörst mich. Sei stark, sei mutig, sei stolz, – sei gesegnet!

Dein Bal [1r] // [1v] //

Prof. dr. Balys Sruoga
Stutthofo stovykla prie Dancigo
XI blokas

Stovykla, 1944 [m.] balandžio 18 d.

Vanduk, Varguolėle mano! Šikart rašau Tau kiek pavėluotai. 04-15 laiškas nuo Tavęs neatėjo. Paskutinis Tavo laiškas buvo III-27. Beveik 4 savaites nėra nuo Tavęs jokios žinios. Dabar visi paketėliai atėjo sveiki, įskaitant nr. 24 ir 27 (šiuo metu kol kas trūksta nr. 25 ir 26) [1]. Pasiėkė ir „Kūryba“ nr. 2 [2]. Siuntinėliai ateina, laiškai – ne. Aš dėl to labai susirūpinęs. IV-05 baigėsi mokslo metai, – kur Tu? Ką Tu veiki? [3] Iš paskutinių Tavo laiškų aiškėja, kiek dėl manęs stengeisi! Koks aš Tau dėkingas! Vanduk, aš nevertas tiek daug rūpesčių! Atrodo, ir šį kartą visos Tavo pastangos buvo nesėkmingos [4]. Po tokių išgyvenimų tikrai sunku patikėti kokiais nors žodžiais. Liūdna, bet mes esam bejėgiai. Galbūt būtų protingiau taip susidėlioti mūsų gyvenimo planą, kad Tu ir be manęs galėtum išsiversti. Po visų patyrimų turiu tikėti, kad liksiu kalinys iki karo pabaigos. Suprasti, kad šiais nuožmiais laikais negaliu Tau niekuo padėti, man labai sunku. Galiu tik dar labiau pasinerti į savo liūdėsį, – daugiau nieko. Juk tai ne pagalba Tau. Ką aš galiu padaryti?! Tu man visada siunti tokius gerus daiktus, – žinau, kiek daug Tu vargsti, kol visa tai gauni! Kiekvieną daiktėlį ilgai apžiūrinėju, – aš gerai suprantu bežodę daiktų kalbą! Ar judvi su Dalia dar turit kokių drabužių? Galbūt Tu gali atgauti mano šviesųjį vasarinį kostiumą ir paltą ir pasiūti iš jų ką nors sau ir Daliai? Iš mano kostiumo išeitų geras kostiumėlis jai! Arba pasiimk mano dryžuotą juodą kostiumą ir persisiūk ką nors sau. Pasiimkit visus mano drabužius – persisiūkit juos sau, – jūs neturit atrodyti apdriskusios! Per praėjusius 13 mėnesių Tu man atsiuntei daug daiktų. Daugiau daiktų nenorėčiau čia prisirinkti. Bet vasarą man labai praverstų mano sportinė striukė. Gal Tu gali man ją atsiųsti? Būtų labai gerai. Dar norėčiau turėti kaklaraištį (ne iš geriausių) ir 8-10 akmenėlių žiebtuvėliui. Labai mane paguostum, jei galėtum aprašyti, kaip atrodo pavasaris mūsų Tėvynėje. Aš be galo ilgiuosi namų, o ilgesys toks neapsakomas, kad kiekviena Jūsų gyvenimo smulkmena man šventa! Kaip atrodo saulė pas mus? Kaip gieda vieversiai? Ar laukai jau žaliuoja? Ar pievose jau žydi gėlės? Ką ošia, ką dainuoja miškai? Kaip auga rūtos mūsų darželyje? Papasakok man daugiau apie Jūsų gyvenimą. Apie mano gyvenimą nėra ką pasakoti. Aš taip norėčiau rasti geresnių žodžių Tau ir Daliai, – deja, mano siela kaip apipelijusi, – be ilgesio ir nostalgijos, nieko nebejaučiu. Labai nuogąstauju, ar Dalia mane supras? Galbūt aš jau gerokai atsilikau nuo gyvenimo? Visi kolegos Tėvynėje dirba, kuria, rašo, eina toliau, – o aš visiškai priklausau praeičiai. Labai norėčiau dirbti pas Tėvą žemės ūkio darbus, – netgi tokiu būdu aš būčiau naudingas. Tačiau mano darbas, mano žinios, mano gabumai, atrodo, niekam nereikalingi. Aš toks vienišas minioje! Kuo toliau – tuo vienišesnis. Bet tikėjimo geresne ateitimi niekada neprarandu. Šis tikėjimas mane stiprina ir suteikia drąsos. Nuoširdžiai bučiuoju Dalelę – laiminu jos jaunystę! Vanduk, aš žinau, kad girdi mane. Būk tvirta, būk drąsi, būk išdidi, – būk palaiminta!

Tavo Bal [1r] // [1v] //

KOMENTARAI

[1] 1944 m. kovo 27 d. Vanda Sruogienė išsiuntė Baliai Sruogai 1 kg. siuntinį nr. 23, nepažymėta, ar jis buvo gautas („500 gr. lašinių, dėžutė machorkos iš Iliuko, keli gab(alai) cukraus, dešros, 2 dėž(utės) popirosų“) (Vanda Sruogienė, „Sąrašas siuntinių, siųstų į Stutthofą“, žr. rinkinys „Koncentracijos stovykla Stutthof (1939-1945)“, in: BLMC RS); 1944 m. kovo 28 d. Vanda Sruogienė išsiuntė Baliai Sruogai 1 kg. ir 400 gr. siuntinį nr. 24, kuris buvo „gautas“ („450 gr. tirpyti lašinių, 500 gr. Būgų duonos, tabokos iš Iliuko, dėžutė su juodu serbentų konfitūrais“) (idem, in: *Ibid.*); 1944 m. balandžio 3 d. Vanda Sruogienė išsiuntė Baliai Sruogai 1 kg. ir 250 gr. siuntinį nr. 25, kuris buvo „gautas“ („Jedzenie ciemne 400 gr. tabokos iš jo sūja, 2 de[ž]utės popirosų, 2 ap[si]suosimai pap[er]šieniai pop[er]šieniai – dešinė – kaulienė, / Daliui laiškas, laikraštis IV-2. / (Pastaba rašoma pieštuku: „Kas išbraukta – šimta“) (idem, in: *Ibid.*); spėjama, kad balandžio mėn. Vanda Sruogienė išsiuntė Baliai Sruogai dar kelis siuntinius (nr. 26 ir 27), kurie buvo „gauti“. „Tirpyti lašiniai 500 gr., 2 svogūnai, 2 de[ž]utės popirosų, taboka, pulgenvicos 500 [gr.]“, „Tirpyti lašiniai 500 gr., 2 de[ž]utės popirosų, taboka (gera), cukraus 200 gr.“ (idem, in: *Ibid.*). Siuntiniai nr. 23, 24, 25 perduoti per Vokietijos karinio pašto tarnybą (su pažyma „Feldpost“). Siuntiniai nr. 26 ir 27 be perdavimo būdo, išsiuntimo datos, siuntėjo, siuntinio svorio pažymų.

[2] Kūryba, vyriausiasis redaktorius Juozas Keluotis. Kaunas: Valstybinė leidykla, 1944. Nr. 2, p. 65-128. Žurnale publikuota poezija (Vincas Mykolaitis-Putinas „Pro kryžių ūkmes“, Vytautas Sirijos Gira „Mairėnui“, Alfonsas Keluotis „Jos pirminis pasimatymas“, Kazys Bradėnas „Pėdos arimus“, Richard Dehmel „Arfa“, vertė Henrikas Nagys), proza (Juozas Paukštelis „Motina ir sūnus“, dramos fragmentas (Bronius Krivickas „Pasaka apie karalietį“), meno kritika (Jonas Puzinas „Iš pilių praeities“, Antanas Mikšins „Žalios Rūtos - kanauninko Adolfo Sabaliausko indelis (i mūsų kultūrą“), moksliniai tyrimai (Marija Alseikaitė „Baltai priešistoriniams laikais“, literatūros, dailės, muzikos, teatro, istorinių, kultūrinių tykinių apžvalgos (be autoriaus) Jurgis Baltrušaitis Maskvos literatūriniam vakarui“, (be autoriaus) „Knyga ir iliustracija“, Motiejus Bodriūnas „Vilniaus muzikinis gyvenimas“, (be autoriaus) „Atnaujintasis „Eugenijus Oneginas“, „Du Vincės įveikusių dainų koncertai (beveisiuje Karliniukų Ramovį)“, Bronius Krivickas „Vilniaus miesto dramos teatro“, A. Verdienis „Savito vardo beiškiant (apie Vilniaus Vaidilos teatrą)“, Antanas Gustaitis „Dramos premjeros Kaune, Juozo Orulo Tėvus, Kazio Jurašūno Epigė žaidimų karalienė“, Juozas Keluotis „Jūrai - literatūros almanachas“, Zenonas Ivinakis „Basanavičius ir vasario 16-tąją“, V. R. „Kultūrinė veikla Sialui apygardoje“. Žurnale Kūrybo išspausdintos ir šios meno darbų reprodukcijos: Juozas Mikėnas „Dainiua“, Adomas Galdikas „Prie koplyčios“, Jonas Mackevičius „Italija Capri“, Adomas Varnas „Prano Masioto portretas“, Vytautas Koliba „Mieganti taika“, „Marmuras“, Alfonsas Janulis „Linarutė“, Jonas Šileika „Nemuno pakrante“, Rimtas Kalpokas „i bažnyčią“, Leonardas Kazokas „Kaunas. Ziema“, Liudas Vilimas „Žemaitija. Piliakalnis“, Antanas Kučas „Lauke“. Šiame žurnalo Kūrybo numeryje Balio Sruogos kūryba nespaudinta. Spėtina, kad Vanda Sruogienė išsiuntė į lagerį Balui Sruogai žurnalo Kūrybo antrąjį numerį todėl, kad jame publikuota keletas Jurgio Baltrušaičio, mirusio 1944 m. sausio 3 d., eilėraščių:

Girios melodija

Mano kelienei likimas skyrė
Taką per didžią ir tamsią girią...

Kasdienio kelo - mylos ir mylos...
Jo gairės - eglės ir pušys tylios...

Viena kaip žvakė, kita pakrypus -
Jų kuopos sergi kelių abipus...

Raizgos, lyg kimba šaka į šaką,
Ir man nuo saulės užstoja taką...

Didingos arkos, žemos pasiūrės -
Žaliais patamsiais einu suniuręs...

Kitur pro menką plyšį suvyti
Amžino žydrio jauna akytė...

Daug, ko nelaukia, kitiškai tylia
Ir man sutrikdo rimti ir tylą...

Matau, kaip varna varniukšti peni...
Girdžiu atokai taunknojančią gęni...

Kartais volniukštė vėjas palaidas,
Ar mano reksmas grįžta kaip aidas...

Ir kai po audros giria negaudžia,
Vienatvės gaudis išdri suspaudžia...

Žengia kaip rytas į naują viršų,
Kur vėliai dunkso stuotiniai mišlingi...

Lydėjo takas jau amžių minį -
Nekas tiesinio neprašymas...

Tenka praeti kalvą ar griovį -
Už ją tolydiu vėlymas stori...

Čia gironžis siektai ir žabai trapūs -
Spėlik, širdies, kas bus anapus,

Ir kiek man skirta klaidžioti, kolei
Pradės man brekšti užgirio toliai...

Rauda

Visa, kas išaušo kaip svajonės gyvos
Ar kaip džiaugsmo liepsnos, lakios ir vėlyvos, -
Rūtos ir žibutės, ir margi jurginiai
Visa tu, nelabas likime, pamynėi...

Kur, gimtoji pieva, tu žiesi, žydėjai,
Šiandien tyrų smiltį pusto gūdūs vėjai,
Ir klajoklio taką kaip našlaitės skraistę
Ilgesio ir gaudžio sąsaras aplaistė...

Daug trumpos gegužės buvo krauta, tvirta,
Giltinės aklosios kirvis šiandien kerta
Amžių glūbyną, drebulė ir uosį -
Motinos kalneli, tu nebežaliuosi!

Gandrą lydint

Visaros saulės netekę
Girios paukšteliai nutilo,
Kuopias į būrį ir lekia
Iš paeidvėjusio šilo...

Gandre, atkrydėli, broli,
Mudu čia vargova dviesė,
Nugis tu vėlei į tolį
Vienas išskristi rengiesi...

Toliuose sodai nelėpsta...
Toliuose žydris ir saulė,
Čia gi tik pjūties pagrebstai,
Tuščio troškimo apgaule...

Margas ruduo pro rugienas
Purvo takus prasimyną -
Aš čia, gandreli, jau vienas,
Tavo sapnuosiu tėvynę...

Renkis, užskridėli, renkis,
Auškrą autolusią vykis.
Saulė - spermuotų perlenkis,
Sapnas - besparnių laimikis...

Saulėlydžio melodija

Žemės tyrai tyliai minga,
Ir jau rengias skilimingai
Žydris toli karalienė
I keliuonę jos kasdienę...

Auksu žėri jos apsiaustas,
Ilgas valkstis auksu austas -
Aukso sagos ant krūtinės
Ir raudonų rožių pytnės...

Jos dvarikni juostos, raiščiai,
Jai praukiant, lyti skaisčiai,
Ir šalmiais, ir skydais žiba
Sosto raufelių sąrgyba...

Karalienė žengia, burią,
Jos vėduoklė laužas kuria,
Ir tik drėklas lieponas, diūnai,
Spindni laiptai, auksio rūmai...

Ir kai toliuose ji skęsta,
Lygiai nyksta, lygiai gęsta
Jos mišlingos drėgnės gijos,
Žemės aukuro žarjos...

Žvaigždžių giesmė

Pilna pilna naktis žvaigždžių,
Jų tylų psalmė aš girdžiu -
Ji neapsakoma žodžiu...

Tai amžių aukuro žiedai,
Kurios tu, akl, visada
Prie žemės slenkčio atradai...

Šit atdara visa būtei!
Ir tas, kas mišle jos švytys,
Bus jos dalyvis ir dalis...

Dienos liepsna laki, srauja,
Ir trūksta valandos gija -
Širdies netuok per daug su ja...

Nakties žvaigždžių upnis skali,
Gerbk ją šios žemės ilgesy -
Tu amžių smilkalas esi...

Giesmės

Ko jūs šiandien staugėt, tamsiai vėjai?
Kam tu šimt, saule, užtekėjai?

Vėl ir vėl žmogus nubodęs mena
Amžių slapstį, gyvio mišlę seną...

Ant - susigindo lieponos rytmetinės,
Ant - kaip šmeškos slankioja po plynės
Žemės rūko vilkstinės mišlingos -
Kas - tikrovė? Kas kaip sapnas dingęs?

Gal, išminčiau tu, nubodęs rytą,
Tik sapnuoji tamsų sapną kitą
Ir tik klysti, siekdamas atskirti
Nuo gimimo žemės žiedo mirtį...

Nes, kai žemės žiedas gimęs gęsta,
Amžių sėjai naujas grūdės brestas -
Virpa, nyksta sprogules ir vilnys,
Bet nesenia amžių saiko pilnis...

(Jurgis Baltrušaitis, „Girios melodija“, „Rauda“, „Gandrą lydint“, „Saulėlydžio melodija“, „Žvaigždžių giesmė“, „Giesmės“, in: Kūryba, Kaunas, 1944. Nr. 2, p. 67-68).

Baly Sruoga anksčiau nežino, kad Vanda Sruogienė jam į lagerį atsiųstą 1942 m. išleistą Jurgio Baltrušaičio eilėraščių rinkinio *Aškur vintikas* pirmąją dalį: „Taip pat atsiųsk Baltrušaičio knygutę - jo eilėraščių mane paguos“ (žr. 1943-06-14 laiška). Jurgio Baltrušaičio eilėraščių, kuriuos Baly Sruoga nuolat kartoję lageryje,

- minties ir pastangos poetas“, in: Kūryba, Kaunas, 1944. Nr. 2, p. 69-77).

Juozas Keluotis, straipsnyje aptardamas Jurgio Baltrušaičio rusikiai ir lietuviškai parašytus eilėraščius, paminėjo ir Balį Sruogą: „Baly Sruoga, džiūgaudamas dėl Baltrušaičio sugrįžimo į savos Tėvynės padangę, teigia, kad jo lietuviškoji eilėraščių savo vertybe prašoka rusiškuosius. Dar kartą įsiskaitę į jo visus

rusiškuosius ir lietuviškuosius eilėraščius, drįstame abejoti šiuo Sruogos teigimu. Rusiškii eilėraščių atrodo ne tik skulptūriškesni ir plastiškesni, bet jie dažnai ir muzikalesni, aiškesnės ir turtingesnės minties, meistriškesnės architektonikos. Sruoga savo tą teigimą bus padaręs patriotinio entuziazmo pagautas ar noredamas

poetą paskatinti drąsiau įtraukti į lietuvišką kūrybą. Baltrušaitis vis dėlto per vėlai pradėjo lietuviškai rašyti. Nuo jaunystės diena lietuviškai rašydamas, jis savo kūrybos viršūnėje būna pasiekęs nepaprastą kalbinio meistriškumo, kurio ir pasigendama daugelyje jo lietuviškai parašytuose eilėraščiuose. Baltrušaičio lietuviška

kalba, tiesa, labai taisyklinga ir labai graži, bet kai kur joje jaučiamas dirbtinumas, savotiškas sunkumas, net ir per didelis prizinumas. Žuo žinoma, nerimoti pasakyti, kad lietuvių kalbėje nėra jo meistriškos formos ir didelio grožio eilėraščių, jų yra apskiai. Tai *Ramunėlė*, *Nemunas*, *Motina žemė*, *Smilgų šlamėsys*, *Lietuvos tūkėlai*, *Giesmė*, *Liūšos daina*, *Girios melodija*, *Rauda* ir k. Tai mūsų poezijos lobynas perlai. Je jau įsiėjo į mūsų kūrybos gyvenimą, įsijynė į mūsų mintis ir jausmus. Sruoga teisingai pastebė, kad Baltrušaičio lietuviškoji eilėraščių pasižymi lyrinu jauskumu, miehu atviru nusilirdumu, lietuviams būdingu lyrinu

gerumu. Je didelės meilės pagimdyti. Poetas jais tarsi nori išpirti savo klaidžiojimus po svetimas padangės, tarsi sūnus palaidinus prisigauldžia prie savo motinos ir jai išnubida nesigirdetos meilės žodžius. Nuo lėpiojo glūdėje Tėvynės meilės jausmai čia dabar yra pabudę, sukėlė ir suskambėjį visuo sava stebuklingu grožiu. [...]

Giliai perygyvendamas visą savo Tėvynės dabartinį tragizmą, ją guodžia, gaivina viliąjį ir pasitikejimą savimi. (Juozas Keluotis, op. cit., p. 77).

[3] „Apie paskutinį mūsų pavasarį Vilniuje 1944 m. mama rašė:

...vokiečių armija traukiasi į Vakarus. Tvarka LDK Birutės gimnazijoje pašijo. Teko gelbėti mokytojus ir mokines nuo suėmimų ir priverstinio vežimo darbams į Vokietiją. Kaip gimnazijos direktorė, duodu fiktyvius pažymėjimus, leidimus išvykti iš Vilniaus tariamai mokyklos reikalais, rūpintis baigiamaisiais egzaminais. Vokiečiams reikalaujant pristatyti abiturientų sąrašus – jiems skubiai reikalingi darbininkai karo pramonei – su gimnazijos Tėvų komiteto pirmininku teisėju Vytautu Mykoliaičiu nutarėm sustabdyti atestatų spausdinimą ir teisintis negalį pristatyti jiems tų atestatų, nes jie laiku neatspausdinti. Reikėjo tenkintis mašinėle rąkytomis „kopijomis“. Su jomis mūsų buvusios mokinės turėjo paskui vergo stotamos į Vokietijos, vėliau – į JAV universitetus. Tačiau są viena nebuvo painia darbuoms ir nė vienas dėl to darys į naklėją mokyklą nebuvo uždaręs. Dieną naklį slėpti mintis apie Balio likimą, baimė dėl Dailės saugumo, į jau prieš metus buvo baigusi gimnaziją ir dirbo Vilniuje vaikų darželyje, kartu ir pogrindyje. Atostogoms prasidėjus, šli nuvažiaroms į tėviškę nebėdamos tikros, ar gestapas mūsų nesula...“ (Vandos Sruogienės atsiminimai, in: Dailė Sruogaitė, *Atsiminties archeologija*, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 69–70).

[4] „Visos mano pastangos dėl Balio ir kartu dėl visų Stutthofo įkaltų buvo bevaisės. Mūsų draugas, Lietuvos karo komendanto Justo adjutantas Siegfried Stoessinger buvo man išrūpinęs audienciją pas Lietuvos Gestapo viršininką Jøgerį dar 1943 m. Didįjį penktadienį jis man pasakė: „Jeigu jūs jaunimas eis į vokiečių kariuomenę, jūsų vyrai ir kiti bus laisvi, jei ne...“ – užbaigė ikalbingu rankos mostu... Tarejūs Kubiliūnas neprisėmė manęs ir p. Starkienės, dargi jo adjutantas pasijuokė: „Poniarie, kolėtą naktį likusios be vyrų, neberimsta...“ Generalinis komisaras Rentele mūsų neprisėmė, lygiai kaip ir arkvykšpats Skitrevckis – nesikišęs į politiką... Tik Povilas Plechavičius nors parodė mums užuojautą, nors atvirai pasakė, kad nieko padėt negalį. Kiekvienas vizitas pas gestapo pareigūnus baigėsi mandagiais pažadais, už kuriuos dar teko dėkoti. Sunkiausias, labiausiai pažeminantis vizitas buvo pas Vilniaus gestapo viršininko meilužę Milvidaitę (buvo jau ištekėjusi už Lietuvos lakūno, Chicagoj tapo Račkione) – ji stačiai afišavosi savo santykiais su tuo buėdeliu ir išdėdžiai man pasakė, kad pasistengsianti ką nors padaryti. Daugiausia vilčių davė mano pasimatymas su prof. Jurgiu Geruliu – jis pats man pasakė, kad žada būti paskirtas vietoje Jøgerio, kad supranta stutthofiečių kalbinio beprasmiškumą ir nusirdžiai įdėjo ypatingai Balui pasirūpinti. Deja, ir tai, kaip ir kitos mano pastangos – pasiekt Himmlerį, net ir patį Hitlerį, – nepavyko. Rašydavau Balui pridengta forma apie mano žygius, palinkėau jo viltį, bet kartu ir nusivylimas seko nusivylimą...“ (Vandos Sruogienės pasta, palikta prie 1944-04-23 laiško)